

— kar je najhuje — piše tam, kjer mu ni mesta, npr. povehnjena, v tühini itn. Podobnih nedoslednosti v pisavi soglasnikov je še več (npr. izbojšava proti: kde, kda, nepopolen).

V besedju so ohranjene stare, v knjigah in živem jeziku rabljene besede kot: zmožna (mogočna), milostivno, nadigavajo, zahvalnost, včini, poglavnika, posvet (luč), koledni svetki (božični) itn. obenem s tujkami, kot: potroštaj, probaš, betegi (str. 85, a bolezn na str. 84) itn.

Vendar bi bilo želeti, da bi tujke te vrste izostale, saj bi to bilo v skladu z drugimi primeri prilagoditve knjižnemu jeziku. Odpraviti pa bi bilo moči tudi take kričeče nedoslednosti, kakršne smo navedli, s čimer bi knjiga mnogo pridobila.

Druga knjiga je *Evangeličanska cerkvena pesmarica*, Lendava — Sobota (1970), 429 str. Založil Seniorat Evangeličanske Cerkve v SR Sloveniji, brez navedbe urednika. V predgovoru izvemo nekaj o njenem nastanku, pri čemer pa ni jasno, v kakem razmerju je pesmarica do prejšnjih podobnih knjig v prekmurščini. Le sklepamo lahko, da je prirejena Kardoševa iz l. 1848. Tu je navedenih tudi 6 prirejevalcev, toda česa več o njihovem deležu ali obliki njih dela ne zvemo. Ker je prekmurska evangeličanska pesmarica posebna zvrst, ki sega v rokopisih vsaj v 17. stol., v knjižni obliki pa nastopi (če ne upoštevamo treh psalmov v *Abecedarium Slovensko iz 1725*) v M. Severja Rédu zveličanstva 1747 še v močno kajkavski jezikovni obliki (povezanost s starejšimi rokopisi je očitna), z Bakoševim *Nouvim Gráduvámom* 1789 pa kot samostojna knjiga, je ta najnovejša njena priredba zanimiva tako z vsebinskega kot jezikovnega vidika. Saj nimamo nobene druge praktične slovenske knjige (z izjemo sv. pisma in nekaterih kat. cerkvenih besedil seve), v kateri bi imeli takó stara besedila v obliki, ki se je razvijala na naših tleh. To je seve obsežno vprašanje, ki se ga tu niti dotakniti ne vmoremo, treba pa ga je poudariti, da ne bomo podcenje-

vali slovstvene in jezikovne vrednosti ob ravnave knjige.

Prvi trije deli pesmarice vsebujejo pesmi po dobah cerkvenega leta in za potrebe božje službe, nakar sledijo v 4. priložnostne, v 5. pogrebne in v 6. razdelku »Izbrane pesmi« (568-82) v knjižni slovenščini. O vsebini le toliko, da so tu delno pesmi iz nemškega in madžarskega protestantskega repertoarja, delno pa samostojne kajkavske, katerih variante najdemo zato natisnjene tudi v kajkavskih knjigah 18. stol. V prekmurski knjigi so ta besedila dokaj spreminjali, kar naj pokaže samo en primer za zadnjih skoro dve sto let (da ne sežemo še nazaj do rokopisnih pesmaric). Pri Bakošu 1879 se neka božična pesem začenja: Nebeska Rejč doli pride, / Od večnjoga Očé zide, / Tejlo naše gori vzeme, / Rose nam zveličanje. — V zadnji pesmarici pa se isti začetek glasi: Z nebes rejč večna prihája, / od Očé svetlosti shája, / telo naše vzeme na sé / in nam posvejt in mir nesé.

O verzifikatorski strani moremo reči, da se pesmi od zadnjih izdaj niso izboljšale, čeprav so v njih marsikaj spremenili. Jezikovno je ta knjiga v glavnem enaka prej obravnavani Novakovi. Tudi v njej je močno vidna dvojnost v ohranitvi starih, živih in pisanih narečnih oblik kot npr.: nej, gda, meli, posvejt, rejč, pokornostjov itn. — in v uvajanju knjižnih glasovnih in oblikovnih zakonitosti, npr.: molčec, v naših srih, vernim itn. Bolj kot v prej obravnavani knjigi so v teh pesmih zaradi njihovega starinskega značaja in vezane oblike ohranjene mnoge stare besede, povečini nikoli žive, narejene po raznih prirediteljih teh besedil v preteklosti. Take so npr. bivost, lübeznik, hodbo, obrüdjén, vüpzáznost, prvotina, poselnike, varitel, obvzeti, životnosti itn. Gotovo so mnoge take besede kljub stoletni in mogoče starejši rabi ljudem neumljive, zato je škoda, da kazijo z nedosledno jezikovno obliko vred sodobno knjigo, ki nadaljuje tako častljivo izročilo.

Vilko Novak
Filozofska fakulteta v Ljubljani

PARTIZANSKE PESMI ČIBEJEVE MAME

Na katedri za zgodovino slovenske književnosti (Filozofska fakulteta v Ljubljani) je organizirano sistematično zbiranje slovenskega narodnoosvobodilnega pesništva; v okviru tega zbiranja sem pregledala pesemske tekste, kolikor jih imajo v arhivu NOB

Goriškega muzeja. Zbrane pesmi, ki jih je okrog sto, hranijo tam med spomini borcev in za nas manj pomembnimi dokumenti o narodnoosvobodilni vojni, kot so poročila o mitingih in terenskih sestankih, potrdila o izdajanju hrane partizanom ipd.; zapisane

so največ rokopisno na posameznih listih papirja, v blokih, v zvezkih, nekaj je napisanih s strojem.

Narodnoosvobodilno pesništvo na Primorskem pogojujejo vojna dogajanja prav toliko kot dvajsetletno fašistično zatiranje med obema vojnama, zato ideja o narodni osvoboditvi v teh pesmih preglaša idejo o družbeni preobrazbi. Kljub enotnosti časa in prostora je čutiti pri različnih avtorjih v sprejemanju vojne, v vključevanju in sodelovanju idejno razhajanje.

Za večino zbranih pesmi bi veljala oznaka »partizanske pesmi zaledja«, ker je akcija in partizanstvo le posredno vključeno v delo, skrbi in čustva verzifikatorjev, ki sicer niso kot borci sodelovali v NOB. — Take so tudi pesmi Čibejeve mame; te naj na kratko ponazorijo gradivo.

Njena prva pesem *Moj sin pravi da nej grem ž nim opartizane* sodi v zgodnjo dobo primorskega partizanstva (z datumom 3. 8. 1942). Iskren dialog med materjo in sinom po njegovi odločitvi, da se pridruži partizanom, zelo jasno izpričuje vso materino pripravljenost sodelovati s sinom in partizani, kljub negotovosti, ki čaka njiju in domače. Narodna zavednost in odločenost za boj ne najdeta druge rešitve kot zavestno celostno vključitev in sodelovanje, kar se v zaključku pesmi izraža s pripravljenostjo na skrajno žrtev.

Ker vemo, da so se ljudske pesmi še posebej rojevale ob življenjskih pretresih posameznika in naroda, lahko trdimo, da so se vse avtoričine pesmi porodile ob takih pomembnih trenutkih: ob sinovem odhodu k partizanom, iz strahu za njegovo življenje in ob njegovi smrti.

MATI IN SIN PARTIZAN

*Dragi sin misel moja za teboj
kam odhajaš ti nocoj
Tvoje želje mi povej
predno greš od tu naprej*

*Mama moja lahko noč
zakaj me vpraše jokajoč
Naramo dijat bom mitraljes
gren nemcam svirati krvavi ples*

*Še ko v zibelki sem te jaz zibala
Tvoje mlado srce vedno sem poslušala
Že tisti krat Ti je bilo lezato
da šel boš v boj za svobodo*

*To draga Mamica Ti povem
zakaj odhajam dobro vem
da tujec bo od tu izgnan
tedaj naš narod pod njim nebo več tlačan*

*Ker odhajaš za ubrambo narod svoj
samo Bog naj gre s teboj
naj te varje vse borbene dni
da Tvoje mlado truplo krvavo obleži*

*ko k Tebi mamce se več nevrnem
počival bom v grobu črnem
Na grobu rudeči nageln mi bo v spomin
spominjal bo da hraber borec je bil
Tvoj sin.*

Druga polovica leta 1943.

Čibejeva mama poje s preprosto domačo besedo, globoko prečustvovano in elementarno ritmizirano. Z verznim stavkom, ki je zaključena miselna poved in ne prenese nikakršnih dopolnil, izraža ljubečo skrb, ki z njo spremlja in išče sina na partizanskih poteh. V pretresljivi naravnosti zaslutimo njen smrtni strah, ki se ji vsiljuje spričo pomembne in strašne resničnosti, ki je toliko okrutna, da jo utemeljuje s fatalnostjo daleč v sinovo rojstvo (rojen je bil leta 1915). Celo bajeslovne elemente rojenic moremo najti v materini notranjosti: mati sama prevzame vlogo rojenice, napovedovalke življenjske usode, usodo smrti pa doreče sin. Prepletanje epskega z lirsko naravo pesmi je nevsiljivo in vraščeno v zgradbo.

Naslednji dve besedili srhljivo potrjujeta napovedi, ki prevladujejo v gornji pesmi. Partizan France, politični komisar 3. bataljona Gradnikove brigade, je sredi januarja 1944 padel v Hotederšici v bojih z domobranci. Pismo *Žalostna mati od padliga Sina Francita* je bilo verjetno namenjeno sinovim soborcem, pesem *Okoli njega sedaj rožice cvetijo* (v knjigi *Partizanske ljudske pesmi* Č. Šinkovca je objavljena in podpisana s kratico »mama Č.«) pa je mogla nastati na pobudo le-teh.

Vse pismo bi moglo biti urejeno v kitice po istem načelu, kot so pesmi Čibejeve mame. Tudi tu je namreč njena izpoved ritmizirana:

Žalostna mati od padliga Sina Francita

*Bila sem na sistanku Tam so že use vedeli
začeli So si natihom pogovarjati mi niso
hote povedati prašala sem kaj je povejtemi
kai se tako natihu pogovarjate*

*Draga tovarišica na ustraš se preveč Toi
Sin France je rainen Takrat so se mi uči*

kar zrosee in sem se Vrnila nadom osa ožaljena komaj Sem Čakala jutra da sebo zorilo da bom ga šla objeskat

O tevi noči sem sainela da moi Sin France je Morteve res je bil šlaje tovršica Cvetka zmano in meje celo pot tolažila da nei hudiga o težka jebila in dolga pot in nistem ga mogla dobit dva dni sem hodila sem pa tja

obeden Mini hotel povedat nič prišla sem do jauke odbolnice prosila sem kije Moj zlati Sin da ga morem dobit ki ga iščem pogledale so se dveje tovršici in so mi povedala da je Mrtev glejte tovarši in tovršice kako so težke in grenke Moje kaple Sai dagabi še enkrat Videla daga bi še enkrat Objela in polubla ka Malega Dojenčka ni ga več pod hladno zemlo počiva Povsot okroh sobile švabe in švabski prstapači ki so mojga sina Damov pripelali in Doma smo meli pogreb in bil je prou lep pogreb se zahvalim usem Tovoršem in tovršicam za ta lep sprejem

zdaj moj Sin pod hladno zemlo počiva Sem pa jest nanigovo mesto nastopla sem jest nigova na Mestnica Puške res ne znam nucat znam pa Vile Osem in trideset Mesecu se že borim nistem nič odnehala in še ne bom do zmage

Odnaših Snovi je Skrvjo Meja zarisana tako Dajo ne more obeden iz brisati upam da ukratkem nam bo Sonce za sijalo dan svobode da nebojo naše žrtve zastojn ki smo tolko žrtvavali

Tovarši in tovršice Veselo in koraižno na delo ne smemo še ob upati saj dol (Dol) Predmeja je juga Slavije«.

S psihološko discipliniranim prikazovanjem se v pismu dramatično stopnjuje materin strah za sina, tolažilna zavora je laž, da je sin France ranjen, toda slutnja je močnejša in se dviga v grozljivo prepričanje. Vrh predstavlja brezobzirno kruta resnica, ki ji je skoro mimogrede vržena v obraz; zatem sledi padec do dna, ni več pomembno srečanje z mrtvim sinom, žena se obrne vase. Usodo Niobe pa premaga veličastna pomembnost časa in mati s simbolnim orožjem kmečkih upornikov kaže rešitev iz bolečine v akciji. Njen epilog je trdno utemeljena zahteva vsega primorskega ljudstva.

Pesem Okoli njega sedaj rožice cvetijo, ki je bila objavljena v »Partizanskem dnevniku« 5. aprila 1944, se vsebinsko naslanja na gornje pismo. Besede se ji oblikujejo in družijo iz zahvale za lep sinov pogreb,

hkrati se v pozdravih sinovim tovarišem prelijejo v verze.

Njen zadnji prispevek je pismo (z dne 11. 10. 1944), ki vestno poroča o eni hudih nemških ofenziv na Trnovski gozd. Tako mirno poročanje o razdejanju in o grozotah zmore najbrž samo človek, ki ga je vojna do kraja prekalila.

Dol premeja dne na 11. 10 1944

je bila huda borba od jutra do večera celi dan bili so partizani tridni na položaju bilje zmirom deš ponoči in podnevi prišli so zjutro usi mokri radi sebi kaj posušili enemu sem dala nekaj obleke enemu neč gledala sem zmirom da kdaj pride švabe vedla sem daso uternovskmu gozdi utemu času je začela jet nemška kolona povedala sem hitro tovariši poite hitro na položaje pogleite nemška kolona ko so odšli ven s hiše so švabe začeli strejati uhišo prez genet niblo zadosti puške in mašingver so še stankam in skanonam jest in hčirka sve ble same uhiši težke sobile in dolge ure granata je padla na hišo in nas je zasulo ostrašle sve se kaje teme je bila prah dim senu mauta karčona use jebilo usobi hčirka je bila rainena jest pa neč in zasute sve ble obej nistem si miselna da žive ostaneva tako je bilo hudo opoldne je malo ponehalo šle sve sasedu pogledat kako je patam tam ni blo tako hudo šle sve nazaj damou in ko smo damov prišle tako je zacelo zopet streljat in je pokalo do večera in use hiše od kraja so požgali use je bilo u ogni in use udimi tako daje bila groza gledat obeenga civile nejblo niker videt zvečer je pogenelu šle so švabe naprej do zjutro sem šla h drugemu sasedu pogledat kako je pa tam ko pridem uhišo vidim tovršico civil rajneno in gre naprej u sobo vidi malega dojenčka mertuga je bil obit zdaj grem še naprej pogledat kako je pa pri drugemu sasedu tam je pa bilo use pogorjeno in gospodar pred hišo obit pogledam še malu sam pa ke dobim še enega dvanaest letniga fanta ki je bil prastreljen u trebuh somu šle von čeva tako so delale švabe use so požgali in use so poropali.

Primere medvojnega pisanja Čibejeve mame sem navedla za primer tovrstne literature, ki si zaradi svoje jezikovne neizdelanosti zvečine še ni našla poti za objavo, čeprav po svoji čustveni pa tudi besedni prvinskosti to vsekakor zasluži. Prav pregled ustreznega gradiva v novogoriškem muzeju NOB prepričuje, kako zadnji čas je že, da natančno evidentiramo in ustrezno pretresemo vse, kar je od te literature še dosegljivega.

Ana Vuga-Vogel
Ljubljana